

DOKUMENTUM

E rovatban két nagy jelentőségű szöveget adunk közre. Az *Európai Közösségek Felsőoktatási Memoranduma* formáját és tartalmát tekintve is újdonság az európai oktatási törvényalkotást figyelemmel kísérők számára. Ami a formabontást illeti, a "memorandum" szó azt aényt hivatott megerősíteni, hogy nem a tagállamokra kötelező érvényű törvényről van szó. Az EK korábbi megállapodásai, és a brüsszeli politikaformálás eddigi vezérfonalául szolgáló *szubszidiaritás* elve (minden problémát a megoldáshoz legközelebb rendelkezésre álló eszközökkel kell kezelni) kizárta az EK Bizottság felsőoktatási beavatkozását. A *maastrichti szerződés* megerősítette ugyan ezt az elvet, ám az oktatásban példa nélkül álló kiskaput nyitott a nemzetek feletti politika számára azzal a kikötéssel, hogy Brüsszel beavatkozhat „az oktatás színvonalának a védelme” érdekében. A memorandum tartalmi oldala ha lehet még tisztázatlanabb. Bár a szövegben jól tettenérhetők a felsőoktatás-kutatás eurosztárjainak megállapításai, nem világos a szöveget alkotó szakértőgárda összetétele, és a tudományos üzenet bürokratikus-politikus "megszűrésének" módozata sem. Ugyancsak teljesen tisztázatlan az EK mellett működő egyeztető és érdekérvényesítő szervezetek (mint pl. az Európai Iparirányítók Kerekasztala) felsőoktatás-politikai nézeteinek súlya és megjelenítése.

A memorandum kibocsátását széleskörű európai vita követte, amely lényegében a maastrichti egyezményhez hasonló véleménykülönbségeket keltett. A kritikák egy része felhívta a figyelmet arra a tényre, hogy a memorandum egyes normatív, "Sollen"-jellegű megközelítéssel átitatott részei sértik az intézményi, tartományi és nemzetállami autonómiát. A vitába meghívott visegrádi államok rektori konferenciái közül egyedül a magyar szervezet szolgáltatott kidolgozott véleménnyel. Hozzászólásában üdvözölte a dokumentum létrejöttét, és támogatta a felsőoktatás európai integrációjának gondolatát. Ugyanakkor számos lényeges ponton a magyar álláspont – főként a német kritikához közeli módon – jelentősen különbözött a brüsszelitől. E szerint a dokumentum az Egyesült Államokból átvett, ám ott már elavult *eszközjelleggel* szemléli a felsőoktatást; annak jórészt csak gazdasági, munkaerő-piaci és technológiai következményeire összpontosítva. A magyar álláspont ugyancsak bírálta a dokumentum voluntarista és erőteljesen központosító jellegét.

Az új *Svéd Felsőoktatási Törvény* külföldiek számára készített összefoglalóját a magyarországi viszonyokkal összevethető svéd oktatáspolitikai adottságok miatt választottuk. A sokévtizedes szociáldemokrata kormányzás után hatalomra került svéd konzervatívok felsőoktatás-politikáját a Közös Piac-hoz való csatlakozás kényszere, a gyorsuló ütemben hanyatló gazdaság, a vállalkozhatatlanul költséges jóléti szolgáltatások válsága és a túlközpontosított egyetemirányítási rendszer gyenge megújulási

képessége határozta meg. A konzervatív kormányzat megszüntette a felsőoktatás kézi vezérlését, működési autonómiát biztosított az intézményeknek, és új fejlesztési politikát hirdetett meg. Ennek értelmében a svéd felsőoktatásra és kutatásra áldozott költségvetési erőforrást nem csökkentik, mivel a kormányzat a svéd munkaerő minőségének javítását a Közös Piachoz való csatlakozás kulcskérdésének tekinti. A költségvetési forrásokért cserébe viszont megszüntetendő az egyetemek körüli szakmai titkosság, és a leghétköznapibb közszolgáltatásokhoz hasonlóan érvényesítendő a társadalmi elszámoltathatóság elve. A hazai megfigyelők számára is tanulságos, hogy a kormányzat a helyenként elkecsereedett hazai ellenállást megkerülve, nemzetközi forrásból (egy svédországi oktatási OECD-szemle keretében) szerezte meg a politika elindításához szükséges legitimációt.

Setényi János

AZ EURÓPAI KÖZÖSSÉGEK FELSŐOKTATÁSI MEMORANDUMA[†]

Közösség – átalakulóban

Az 1990-es években az európai társadalom számos vonatkozásában mélyreható változások lesznek. Ezeket a változásokat az európai integrációs folyamatok növekvő irama okozza, amelyben jelentős szerepet játszik az 1992-ben létrehozott belső piac és a pénzügyi és politikai egyesülést sürgető törekvések intenzívebb támogatása.

Ez az EK keretein belül felgyorsult egyesülési folyamat Európa lakóinak mind gyakoribb és mind szélesebb körű mobilitását és erőteljes kölcsönhatását eredményezi gazdasági, politikai és kulturális téren egyaránt. Tudatára ébreszt annak, hogy a Közösség hatalmas és változatos erőforrásai felhasználhatók a Közösség problémáinak megoldására, és egyúttal növeli a tagországok tudatosságát egymás fejlesztési stratégiáinak megismerésében, és amikor új kezdeményezésekre van szükség, kompatibilis irányelvek kidolgozásában.

A tudomány és technika kihívása meghatározó hatással van az európai versenyre, a gazdasági haladásra, és megköveteli, hogy Európa ne csupán az új tudás létrehozásában járjon elől, hanem az új tudásnak az elterjesztésében és annak támogatásában, hogy ez a tudás alkalmazást nyerjen a gazdasági életben is.

Globális szinten az EK-nak meg kell fogalmaznia és tevékenyen szolgálnia kell azokat a világstratégiákat, amelyek a fejlődőben levő országok békéjét és stabilitását éppúgy támogatják, mint a gazdasági haladást és a demokrácia fejlődését.

Munkaerő-piaci szükségletek

Az 1992-ben létrehozott belső piac közvetlen és erőteljes hatása valószínűleg meg fogja növelni a foglalkoztatási lehetőségeket. Ugyanakkor az európai vállalkozások nagy kihívá-

[†] Memorandum on Higher Education in the European Community. Brussels, Commission of the European Communities, 1991. Részletek. Fordította Mácsok Zsuzsa.

soknak néznek elébe a globális versenyszellem nyomása és a az új technológiák kifejlesztésének és alkalmazásának lehetősége formájában. Ezekre a kihívásokra válaszul a vállalkozások a hangsúlyt inkább a kimenet minőségére, nem pedig a mennyiségére fogják tenni, ami közvetlenül befolyásolja majd a kívánatos szaktudás szintjét és összetételét. Európa fejlett gazdaságainak, hogy növelni tudják iparuk rugalmasságát és termelékenységet, magas szintű képzési stratégiákra kell törekedniük.

Az információtechnikai és telekommunikációs szektor, melynek várható jövőbeli növekedése valószínűleg nagyobb mértékű lesz, mint a GNP-é, úgy tűnik, hogy a 20. század elejének legfontosabb és legnagyobb hatású termelőágazata lesz, háromból két foglalkozás fogja használni termékeit és szolgáltatásait. Technológiáinak elsajátítása létfontosságú része lesz az európai társadalom jövőre tekintő képzésének.

Magasabban és több területen képzett munkásokra lesz szüksége a szolgáltatóiparnak, a termelőágazatoknak. Továbbra is növekedni fog a professzionális foglalkozásokban alkalmazott munkavállalók aránya, ami nagy keresletet hoz létre menedzseri, üzletkötői és marketing területeken. A mérnökökre, tudósokra, az üzleti élet specialistáira, műszaki szakemberekre és a sokoldalúan képzett mesteremberekre élénk munkaerőpiac vár. A közszolgálati munkalehetőségek növekedése jól mutatja azt a fellendülést, ami a javuló gazdasági helyzetből és a kormányok azon igyekezetéből fakad, hogy e kérdéseket a politika szintjén is támogassák.

Az EK-nak a körzeti és regionális szinteken mutatkozó képzettséghiányról készített tanulmányainak adatai azt mutatják, hogy a jól képzett munkaerő hiánya nagyon komoly probléma a Közösség országaiban. Ez a hiány változatlan, vagy növekvő munkanélküliség esetén is jelenkezik, mert az állások gyors felszámolása illetve létrehozása a sietve modernizálódó Európa vejejárói. Ha azokat, akiknek a képzettségére már nincs szükség, nem akarjuk hátul hagyni a hosszú távú munkanélküliségben, bátor és széles körű koncepciót kell kidolgozni a felnőttek szakmai és elméleti átképzésére. A jelenlegi képzettséghiány egyik fontos jellemzője az alapvető általános és szociális készségek hiánya, mint pl. a minőségközpontúság, a problémamegoldó készség, a tanulási hatékonyság, a rugalmasság és a kommunikációs készségek hiánya. Ezek a tényezők tehát még hozzájárulnak a tudományos és technológiai készségek kritikus hiányához. Az 1990-es években a különböző foglalkozások képzettségigénye továbbra is növekedni fog, és megnövekszik azoknak a munkavállalóknak az aránya is, akiknek kommunikációs, nyelvi, menedzsment és szervezési készségekre van szüksége. Több készségterületet kapcsolni tudó oktatási és képzési formák tehetik csak képessé a munkavállalókat arra, hogy hozzá tudjanak járulni a sikeres innovációhoz, a jó minőségű termékek előállításához, a modern termelési folyamatok alkalmazásához, a vásárlói igényeket kielégítő rugalmassághoz, az új technológiákhoz való könnyed alkalmazkodóképesség kialakításához, az iparszervezés új formáihoz és a nagyobb fokú termelékenység biztosításához.

Demográfia a felsőoktatásban

Az európai munkaerőpiac növekvő igényét nagyobb tudású és fejlettebb készségekkel rendelkező egyénekre együtt kell látnunk az európai demográfiai változásokkal és a felsőfokú oktatás- és a továbbképzésbeli részvételi arányokkal. Európa népessége csökkenőben és öregedőben van. A népesség 60-as, 70-es évek óta tartó folyamatos fogyása miatt a 90-es években jelentős csökkenés lesz azoknak az iskolát elhagyó fiataloknak a számában is, akik a munkaerőpiac illetve a felsőoktatás felé törekednek. Bár a csökkenés mértéke eltérő, maga a tény kétségszövegbevonhatatlan az egyes tagországokban, a Közösségben magában is.

A demográfiai csökkenés ahhoz a jóslathoz vezet, hogy 2000-re mintegy 300.000-rel kevesebben fognak a munkaerőpiacra lépni, mint amennyien elhagyják azt. A munkáltató válasza sokféle lehet erre az csökkenő mértékű munkásutánpótlásra, számos stratégia dol-

gozható ki a részvételi arány növelésére illetve arra, hogy a munkaerő-szükségletet az adott lehetőségeknek megfelelően lehessen alakítani.

A gazdaság egyre magasabb szintű tudást és készségeket igényel, ez pedig megnöveli a képzési időt és az aktív munkaerő rejtett csökkenését egyaránt.

Ez a demográfiai változások nyomán kialakuló csökkenés kétségtelenné teszi, hogy a tanulás és munka közt újfajta kapcsolat szükségeltetik.

Ezt a kapcsolatot a tudás és a készségek gyors elavulása különösen a tudomány és technika területén már eddig is kérdésessé tette, de a kérdés jelentősége az egész gazdasági miliőben növekszik. A gazdaság igényeit már nem lehet kielégíteni, ha csak a fiatal végzősökre próbálunk támaszkodni. A technológiai megújulás követelményeit csak akkor lehet teljesíteni, ha komoly figyelmet fordítunk a már meglévő munkaerő tudásának korszerűsítésére, minőségi megújítására is, kiegészítő és továbbképző oktatás formájában. Ebben az összefüggésrendszerben meg kell jegyeznünk, hogy az évszázad végére a ma működő munkaerő 80%-a még mindig aktív lesz. A felsőfokú oktatás és a gazdasági élet közt létrehozott kapcsolatnak meg kell felelnie az új kihívásoknak. Figyelemmel kell lenni a gazdaság változó szaktudás igényére, hangsúlyozni kell a rugalmasság fontosságát az oktatásban, a képesítések megszerzésében, a kiegészítő és újrakezdő oktatási formákat pedig mindkét szférának támogatnia kell.

Nehéz megjósolni, hogy a demográfiai változások milyen mértékben fogják befolyásolni a felsőoktatási beiskolázási arányokat. A 70-es és 80-as években folyamatos növekedést tapasztaltunk a Közösség minden tagállamában, nők és férfiak esetében egyaránt. A 12 tagállamban 1970–71 és 1985–86 között a 19–29 év közötti népesség arányszámával kifejezett diákszám 16%-ról 21%-ra nőtt a férfiak, és 10%-ról 19%-ra a nők között. Ezek a számok általában alacsonyabbak az Egyesült Államokban és Japánban kimutatott arányoknál. A Közösség országaiban az oktatás megtartó képessége, a felsőoktatásbeli részvételi arányok nagy eltéréseket mutatnak.

A múltbeli beiskolázási tervezetek általában hajlamosak voltak alábecsülni a fiatalok igényeit a felsőfokú tanulmányokra. Ezeket az igényeket a változó társadalmi struktúrák, kulturális értékek éppúgy táplálják, mint a munkaerőpiac igényei a magasabban képzett munkaerőre. Mindezek a tényezők a felsőfokú oktatást továbbra is befolyásolják, sőt hatásuk még növekszik az elkövetkező évtizedben. Az új évtized megváltozott igényei megkívánják a nők és férfiak nagyobb arányú beiskolázását, együtt a részidős és kiegészítő oktatás diáknépességének további növelésével.

Mobilitás és belső piac

Az egységes európai piac határok nélküli térséget jelent, ahol az áruk, emberek, szolgáltatások és a tőke szabad mozgása biztosított, összhangban a nemzetközi megállapodások rendelkezéseivel.

Az európai szintű működés és a mobilitás lehetősége a magasban képzett emberek számára létfontosságú kérdéssé válik, a belső piac működése pedig mind jelentősebb számban igényli majd az olyan embereket, akik alapképzettségük mellett olyan készségekkel is rendelkeznek, amikkel európai szinten is megállják a helyüket. Ezért kívánatos, hogy az oktatásban a politikai és kulturális szempontok mellett gazdasági megfontolásból is európai dimenzió kialakítására törekedjünk. Ez a dimenzió egyszerre jelentene kihívást és lehetőségeket a felsőoktatásban mindenkinek.

A legalább 3 éves időtartamú képzésben megszerzett diploma elismerését szorgalmazó általános érvényű rendelkezés valamint a képzettség kölcsönös elismerését szabályozó területi utasítások teszik lehetővé az emberek szabad mozgását a professzionális szférában, és a szolgáltatások felajánlásának lehetőségét a tagországok határain át.

Bár ez a rendelkezés nem tett erőfeszítést arra, hogy a tagországokban a professzionális képzés tartalmát és idejét összhangba hozza, valószínű, hogy a rendelkezés hatására megélénkül majd ez a törekvés.

A felsőoktatási rendszerek közti együttműködés elengedhetetlenül fontos azon munkavállalók és családjuk mobilitásának megkönnyítésében, akik felsőfokú tanulmányaikat egy másik tagállamban megszerzett iskolai képzettség alapján szeretnék folytatni.

Az emberek szabad mozgása és a képzettség professzionális célú elismerése az érdekeltek számára olyan egységes munkaerőpiacot hoz létre, amely befolyásolni tudja a felsőfokon képzett munkavállalók keresletét és kínálatát is.

A képzési lehetőségeket általában nemzeti alapokon tervezik meg, a bejutást pedig némely esetben numerus claususok, illetve a korlátozott számú képzési helyekért folyó versenyztető felvételi rendszerek korlátozzák, amik spekulatív megállapított nemzeti igényekkel hozhatók összefüggésbe. Ahol a szakképzett munkaerő hiányát határokon túli munkaerő alkalmazásával ki tudják elégíteni, ahol a képzési rendszer a nemzeti kényszerítő hatásoktól mentes, ott világossá válik, hogy a kereslet-kínálat kérdését általánosabb, európai távlatokban kell szemlélni.

A felsőfokú oktatás kutatófunkciója

A Közösség célkitűzéseit a globális szinten is megnyilvánuló verseny fényében kell látni, és nem lehet figyelmen kívül hagyni a tudománynak és technikának az ipari szférára, az üzleti életre és a szolgáltatásokra gyakorolt hatását sem. A virágzó gazdaságok ma olyan újítási kapacitáson alapulnak, amely a termékekre és a termelés folyamatára egyaránt hatással van. Ez a kapacitás a újításhoz szükséges kutatásokon, fejlesztéseken, és ezek eredményeinek alkalmazásán alapul a termelés és az értékesítés folyamatában. A Közösség ezen a téren is számos problémával néz szembe. Európában a kutatásokban résztvevő emberek relatív száma kevesebb, mint Európa nagy, globális versenytársaiknál. A felsőfokú intézményekről szóló jelentések azt jelzik, hogy sok tehetséges diplomás bele sem fog kutatásokba. Az intézményekben az oktatói gárda megújítása, ami gyakran lendületet ad a kutatásoknak, jelentős mértékben lelassult, bár a tanári nemzedékváltás a jövőben lehetőséget adhat a megújulásra. Csökken azoknak a diákoknak a száma, akiket vonz a tudomány és a technika magasabb szintű tanulmányozása.

A jelen időszak másik nagy kihívása a pluridiszciplináris képzés és kutatás fejletlensége, ami komoly akadályokat állít a haladás útjába. A jelenlegi felsőoktatási intézmények oktatási struktúrája éppúgy gátolja a fejlődést, mint azok a kritériumok, amelyek behatárolják a tudományos előrehaladás lehetőségeit. Mivel a kutatások gyakorlata egyre inkább a pluridiszciplinaritás felé mutat, elengedhetetlenné válik a felsőfokú intézmények számára, hogy megfelelően képzett munkaerőgárdát biztosítsanak a kutatások kivitelezésére, a megfelelő menedzsment kialakításának támogatására az üzleti életben és az iparban. Ebben az összefüggérendszerben hangsúlyoznunk kell azt is, hogy a nagyobb és koncentráltabb erőfeszítések eredményei a kutatások és fejlesztések terén csak akkor válhatnak érzékelhetővé, ha a tudományos és technikai fejlődés jelentőségének tudata a társadalom egészét áthatja, s az újítások és fejlesztések gyors és széles körű elterjesztését támogatja.

A tudományos és technológiai kutatás gazdasági kényszerítő erői megkövetelik a felsőfokú intézményekben rejlő hatalmas lehetőségek kiaknázását, mégpedig úgy, hogy az egyes koncepciók hiányosságai ne akadályozzák meg ezen energiák szabad áramlását. Az is nyilvánvaló, hogy a felsőoktatási intézmények kutatásait nem csak gazdasági megfontolások sarkallják. A felsőoktatási intézmények kutatási területeinek sokfélesége meg kell hogy szüntesse a határokat az egyszerű és az alkalmazott kutatások közt, helyet adva az "öncélú" tanulmányoknak és az olyan kutatásoknak is, melyeknek gazdasági haszna nincs, vagy jelentéktelen.

A felsőoktatási intézmények tanítási minősége és a kutatási és technológiai fejlesztés közti kapcsolat jelentőségét mindenképpen hangsúlyozni kell.

Olyan nemzeti és intézményi szintű politikára van szükség, amely a felsőoktatási szektor célkitűzéseinek teljes tartományát magukba foglalja. Ennek a politikának bátorítania és engednie kell, hogy az intézmények kapcsolatra lépjenek a gazdasági élet képviselőivel, és projekteket dolgozzanak ki állami vagy magán vállalkozásoknak, vagy velük együtt.

A Tanács azon döntésén túl, hogy a kutatás és a technológiai fejlesztés terén ki kell dolgozni egy harmadik keretprogramot (1990–94), a Bizottság előirányzott egy speciális RTD programot [Research and Development] az emberi tőke és mobilitás területén. Ennek a programnak a központi célkitűzése az, hogy mennyiségileg és minőségileg is bővíteni kell az RTD számára elérhető erőforrásokat, amelyekre a tagállamoknak a jövőben szüksége lesz. Az akció két fő célra összpontosít: az oktatói gárda, különösen a poszt-doktori szintű fiatal kutatók képzésére és mobilitására, és a tudományos együttműködés hálózatainak és a különböző képzési formáknak a kialakítására.

Felsőoktatás és szociálpolitika

A felsőoktatás területén tapasztalható változások szoros kapcsolatban vannak a Közösség szociálpolitikájának célkitűzéseivel, különösen az életszínvonal emelésével és a munkavállalási lehetőségek növelésével. A munkavégzés változó struktúrája a munkavállalók számára olyan magasabb szintű képzési formákat kíván meg, amelyek biztosítják a munkások helytállását a kihívásokkal szemben. Jól ismert tény a képzetlen és alulképzett munkavállalók munkalehetőségeinek csökkenése, és az is, hogy a jobban képzettek nagyobb munkahelyi stabilitást és magasabb életszínvonalat élveznek.

A felsőoktatási szféra 1960–70-es évekbeli bővülése bizonyos mértékben az emberi munkaerő és a gazdasági megfontolások előtérbe kerülésének köszönhető, de fontos szerepet játszottak szociális tényezők is.

A szociális dimenzió célja az volt, hogy esélyegyenlőséget biztosítson azoknak a fiataloknak, akik tehetségüket, tudásukat kívánják fejleszteni, figyelmen kívül hagyva pénzügyi lehetőségeiket, osztálybeli hovatartozásukat, nemüket, etnikai származásukat vagy lakóhely szerinti besorolásukat. Ezt a politikát erősítette meg a Tanács és a Közösség oktatásügyi minisztereinek 1976-os programja, amely a következőket mondta ki: az esélyegyenlőség biztosításának bármely oktatási forma elérhetőségében minden tagország alapvető célkitűzésévé kell válnia, és a gazdasági és szociális politikákkal összhangot keresve az esélyegyenlőség társadalmi szintű megvalósulása felé kell haladnia.

Míg a felsőoktatásbeli felvételi arányok az összes tagállamban javultak, a különbségek még mindig olyanok, hogy a Közösség figyelmét még hosszú időre magukra vonják. Jelentős előrelépés történt ugyan a férfi–női részvételi arányok közelítésében, azonban a diákszegélyek és egyéb intézkedések ellenére a részvétel továbbra is egyenlőtlenül oszlik meg az alulreprezentált társadalmi osztályok körében.

Nem tapasztalható jelentős előrelépés az esélyegyenlőségek biztosításában a munkában töltött évek teljes tartományában sem, s bár az utóbbi években az idősebb és "nem hagyományos" diákok száma megnövekedett, a felsőoktatást támogató rendszerek és oktatáspolitikák továbbra is a végzős diáknemzedék igényeit célozzák meg. További, a kisebbségi és hátrányos helyzetű csoportokkal foglalkozó speciális programokra különösen nagy szükség van.

Felsőoktatás és regionális fejlődés

A jól képzett munkaerő biztosítása és az új, modern technológiában való jártasság fontos tényezők minden regionális fejlesztési politikában. A strukturális koncepció reformváltozata

fontosnak látja a szakképzési központokat, az üzleti tanácsadó és támogató szolgáltatásokat érintő infrastrukturális beruházásokat, a szakképzés működési programjainak támogatását, a speciális szervezeteknek és szolgáltatásoknak szánt segélyeket, melyek az SME-k [Small and Medium Sized Enterprise] szükségleteit hivatottak kielégíteni a képzés, a technológiai átvitel és újítás terén.

A felsőoktatás és a továbbképzés a regionális fejlődéssel is kapcsolatban áll. A felsőoktatási intézmény jelenléte egy régióban már önmagában is olyan befektetési lehetőségeket jelent, hogy az intézmény körül szolgáltatások sora jelenik meg. A modern vállalkozások sikeréhez oly fontos magasan képzett munkaerő hozzáférhetősége a befektetések számára különösen vonzóvá teszi a területet. A felsőfokú oktatás mint a tudás, a tanácsadás, a kutatómunka forrása az üzleti életnek és az iparnak is hasznára lehet. A felsőfokú oktatási intézmények körül kialakuló innovatív és kreatív környezet elősegíti a jövedelmező fejlesztési tervek kidolgozását és kivitelezését. Társadalmi szinten a felsőoktatási intézmény az adott terület népességének stabil léthelyzetet biztosít, magához vonzza és megtartja a regionális fejlődéshez szükséges készségekkel rendelkező munkásokat. A mezőgazdasági politikák felülvizsgálata a Közösségben fel kell hogy hívja a figyelmet olyan erőfeszítésekre szükségessé válik, amelyek a felsőfokú oktatásnak és továbbképzésnek a vidéki területeken is lehetőségeket adnak.

A gazdasági élettel kialakított aktív együttműködés nagy hasznára lehet a regionális fejlődésnek. Ez a kapcsolat tükröződik a diákok elhelyezkedési lehetőségeinek bővítésében, a tanácsre-programokban, a források kihasználásában, a kiegészítő programok szükségleteinek meghatározásában és támogatásában, a tanácsadó és más konzultációs lehetőségek biztosításában.

Az SME-k, amik gyakran a regionális fejlődés legfőbb éltetői, ezeknek a kapcsolatoknak a segítségével meghatározhatják és támogathatják a számukra szükséges képzési lehetőségeket, hogy az így nyerhető munkaerő segítségével követni tudják a technológiai változásokat, ez pedig nem lehetséges az említett kapcsolatból eredő ösztönző erők nélkül.

A felsőoktatási intézmények, a nyitott és távoktatás együttműködése elősegítheti az alapesetben a további oktatás elé állított követelmények rugalmasabb kielégítését. A kapcsolat kölcsönös függőséget hoz létre a felsőoktatási intézmények bizonyos szintjein érdekelt gazdasági képviselőkkel is, ami tovább erősíti ezt a kölcsönös függőséget. Ilyenfajta kapcsolatnak modelljei a COMETT-program [Community Action Programme in Education and Training for Technology] keretében működő UETP-k [University Enterprise Training Partnership], de a kapcsolat még tovább bővíthető egy támogató szellemű regionális fejlesztési szerep kialakítása érdekében. Ezek az UETP-k előnyös helyzetben vannak az intézményi és vállalkozói hálózat létrehozásában, így nagyobb perspektívát tudnak nyújtani a tudásnak és tapasztalatoknak a regionális szintű problémamegoldásban.

Az európai felsőoktatási intézmények munkája is irányítható úgy, hogy támogatni tudja a regionális fejlesztéseket és vállalkozásokat. Számos regionális vállalkozásnak nincsenek meg a szükséges anyagi eszközei saját kutatásokra, és nem részei egy olyan rendszernek sem, amely felhívhatná figyelmüket a vállalkozásukhoz kapcsolódó kutatási eredményekre. Gyakran arra sincs lehetőségük, hogy a már megismert új technikákat, módszereket a gyakorlatba átvigyük. A felsőoktatási intézmények jó, ha tisztában vannak ezzel a jelenséggel, ha törekednek a regionális vállalkozások megsegítésére az új technológiai eredmények megismerésével, a vállalkozások érdekében álló kutatási tervek elkészítésével, kivitelezésével. Ez a kutatókapacitás felbecsülhetetlen támogatást adhat a regionális fejlesztési terveknek a regionális szükségletek, a regionális erőforrások felfedezésével is. Számos régióban a felsőoktatási intézmények már létrehoztak olyan tudományos telephelyeket, fejlesztési egységeket, ahol

az új termékeket és termelési folyamatokat termelőkész szintre hozzák, ahol az elgondolások, ötleteket kipróbálják, ahol az új ötletekre alapozva új vállalkozásokat indítanak útnak.

Felsőoktatás és külső kapcsolatok

A tagállamok és a világ más országainak felsőoktatási intézményei közti történelmi kapcsolatokat tükrözik a diák- és tanácsere programok, a több intézménnyel közösen kidolgozott tervezetek, a diákok mobilitása és a kívül álló országok fejlesztési terveihez nyújtott támogatások. Számos európai intézményben vannak már olyan egységek, amelyek Közösségen kívüli országok nyelvi, kulturális, gazdasági és politikai fejlesztési szükségleteivel foglalkoznak. Az említett történelmi kapcsolatok szilárd alapot szolgáltatnak az érintett országokkal kiépítendő kapcsolatok létrehozásához. Az európai tanulmányi programok iránti érdeklődés a Közösségen kívüli országok intézményeiben is egyre jobban élénkül.

Az oktatás és képzés kérdése egyre jelentősebb szerepet játszik az EK külső kapcsolatainak kiépítésében, a politikai egyezményeket gyakran megelőzik vagy magukba foglalják az oktatás, képzés és kultúra terén kötött egyezmények. A Közösség számára ezt a szerepet kezdetben az arab országok, az APC-országok, Ázsia és Latin-Amerika fejlesztési támogatása jelentette. Az új, egységes Európának az oktatásban és képzésben, ahol csak lehet, a felsőfokú oktatási intézmények történelmi kapcsolataira támaszkodva fenn kell tartania és meg kell erősítenie az együttműködést. Ami az RTD tevékenységét illeti, a Közösség országai és a Közösségen kívül álló országok között már számos tudományos együttműködési egyezmény, köztük továbbképzési programok születtek.

A Közösség külső kapcsolataiban megnövekedett szerepű oktatás és képzés több okból is előtérben áll:

- az oktatás és képzés külföldi tanulmányi programokkal segíti a kölcsönös megértést, tiszteletet, és annak a tudásnak a megszerzését, amire a sikeres politikai és kereskedelmi programokat alapozni lehet;
- az oktatás és képzés a Közösséget, annak intézményeit és politikáit érintő tudás eszköze lehet, ezzel segítve a Közösség világban elfoglalt pozíciójának meghatározását is;
- az oktatásnak és képzésnek támogatnia kell a gazdasági, politikai és társadalmi fejlődéshez szükséges készségek kifejlesztését;
- a tudás egyetlen nemzetnek vagy népcsoportnak sem monopóliuma, a Közösség együttes fejlődésének fontos komponense, hogy az országok egymástól tanulhatnak, összehasonlíthatják magukat másokkal;
- a Közösség és a tagországok az európai civilizáció és kultúra gazdagságának továbbhordozói, a kultúracsere lehetőségük és egyben létérdekük is.

A Közösség külső kapcsolataiban megnövekedett szerepű oktatás és képzés bizonyítékai az EFTA-országokkal kötött egyezmények, ezen országok részvétele a COMETT- és ERASMUS [European Community Action Scheme for the Mobility of University Students]-programban és a Közösség és az USA felsőoktatásbeli együttműködési szándékának 1990-es deklarálása. Az EFTA-országok részvétele a Közösség több oktatási és képzési programjában az európai gazdasági szerződésnek is része.

A Közösségben és Európában többi országában megmutatkozó változások lendületet adtak a TEMPUS [Trans-European Mobility Scheme for University Studies]-programnak is. Az 1990 novemberében Sienában megtartott baráti találkozón a Közösség újra megerősítette a külső országok bekapcsolódását a Közösség programjaiba. Az 1990 decemberében Rómában ülésező Európa Tanács jelezte szándékát, hogy technikai segítséget nyújt a Szovjetunióknak. A támogatásban érintett területek felsorolásából világossá vált, hogy a technikai segítségnyújtásnak a felsőoktatás és a továbbképzés is részese lesz.

Kultúra és európai integráció

Bár Európa meg kell hogy erősítse pozícióját a világban, gondolkodás- és szemléletmódját, intézményeit pedig minden szinten nyitottá kell tennie egy globális perspektívának, arról sem feledkezhet meg, hogy az elsődleges cél a Közösségen belüli szorosabb integráció létrehozása marad. A Közösség a nyelvek és kultúrák nagy gazdagságával rendelkezik, s az integrációs folyamatnak meg kell őriznie ezt a gazdagságot. Ennek az európai nyelvek és kultúrák sokféleségében rejlő gazdagságnak ismerete az európai egység legmélyebb lényege és értelme.

Az Európa Tanács az 1990. december 14–15 között megtartott római ülésen felhívta a kormányközi konferencia figyelmét, hogy a sokszínű európai örökség védelmében és a kultúracserék és az oktatás megnövekedett szerepének hangsúlyozása érdekében a Közösség hatáskörét ki kell terjeszteni és újra kell fogalmazni. Ugyanez az ülés hangsúlyozta a fiatalok szerepvállalásának fontosságát az európai integráció kialakításában, és reményét fejezte ki, hogy a Közösség figyelme erre a területre is jobban ki fog terjedni.

Az Európa Parlament egyik határozata, mely az ifjúság, kultúra, oktatás, média, sport területén felelős bizottság jelentése alapján született, számos utalást tett az európai dimenzió fontosságára az oktatásban. A parlament emlékeztette az illetékes szakhatóságokat felelősségükre abban, hogy az oktatás és képzés segítségével fel kell készíteniük állampolgáraikat az európai integrációs folyamatban való hatékony részvételre.

Bár az Európa Tanács felhívása és az Európa Parlament határozata az oktatás minden szintjének szól, elsősorban a felsőoktatás van abban a helyzetben, hogy eleget tegyen nekik. Egyre szilárdabb meggyőződés, hogy a felsőoktatásban meg kell találni a a szükséges egyensúlyt az oktatás általános és speciális formái között, különösen a diplomaszerezés előtti időszakban. Szerencsére azok a kezdeményezések, amelyek a végzősök majdani mobilitására és a sikeres munkavégzésre felkészítő képzést támogatják és hozzájárulnak a kultúraátadás és az európai identitás fejlesztéséhez, ezzel a meggyőződéssel összhangban vannak. A felsőoktatási szektor különös jelentőségét mutatja diákjai kora és újfajta tapasztalata, amely a politikai tervezés iránti fogékonyságot aktivizálja.

A felsőoktatási intézmények munkáját a jövő állampolgárainak európai színvonalú oktatásában a Közösség országai közt kifejlesztett partnerkapcsolatok széles köre támogatja. Ezek a kapcsolatok egyrészt az országok saját kezdeményezésére, másrészt a Közösség programjaiban (LINGUA, ERASMUS, COMETT) és a kutatási és képzési keretprogramban való részvétel során jöttek létre.

Új oktatási szükségletek és politikák

Az első, 1976-os akcióprogram elindítása óta a felsőfokú oktatási és továbbképzési intézmények együttműködése sok eredménnyel büszkélkedhet. A Közösség szorosabb egysége és annak felismerése, hogy az emberi erőforrás fejlesztése gazdasági, társadalmi, politikai és kulturális szempontból is a haladás alapvető fontosságú tényezője, az együttműködés szintjének és mértékének további növelésére, az elindult folyamat támogatásának jelentőségére hívja fel a figyelmet.

A felsőoktatás és továbbképzés nagy és komplex vállalkozás. A Közösség 12 országában, szerte Európában több mint 3.500 felsőoktatási intézmény körülbelül 6.75 millió diákot szolgál. A felsőoktatási rendszer a tagországoknak, a helyi hatóságoknak, az egyéneknek és végül az EK-nak is hatalmas befektetéseket és költségeket jelent. A rendszert a különbözőségek magas foka jellemzi, különбözőség a nyelvekben és kultúrákban, a rendszerek szerkezetében, a biztosított autonómia fokában, az oktatási kurzusok hosszában, szintjében, tar-

talmában, a kutatásokban való részvétel gyakoriságában és módjában, a társadalmi és gazdasági fejlettség szintjét tükröző erőforrásokban. Ezek a rendszerek eddig gyakorlatilag mind regionális és országos szinten kitűzött célokkal működtek, hogy a területi és nemzeti munkaerőpiac igényeit kielégítsék, a nemzet kultúráját közvetítsék. A végzősöket arra készítették fel, hogy a területi és nemzeti munkáltatók elvárásainak megfeleljenek, és képesek legyenek aktív polgári és társadalmi életet élni közösségeikben.

A professzionális képzettség kölcsönös elismerését, a munkások mobilitását, az európai munkaerőpiac fejlődését tapasztalva vajon a munkáltatók és a jövő munkavállalói oldaláról egyaránt európai szintű elvárások kialakulásának vagyunk tanúi? Amint az európai szintű lehetőségek elérhető közelségbe kerülnek, valószínűleg meg is követelik az európai, vagy legalábbis hangsúlyosan európai tartalmú és szintű oktatást. A diákok a jövőben valószínűleg akkor látják majd igényeiket jól kielégítettnek, ha nemcsak a hazai, hanem más országok intézményeiben is tanulhatnak. Így magas szinten gyakorolhatják szabadságjogaikat, együtt élvezve a szabad választás felelősségét és előnyeit. A kritikus kérdés az, hogy ez a hatalmas, változatos rendszer a Közösség célkitűzéseinek megvalósítása, Európa kulturális gazdagságának megosztása, a területi, nemzeti állampolgári hűség és az európai identitás összehangolása érdekében elbír-e egy erőteljes európai összpontosítást. Képes-e vajon kialakítani és fenntartani egy kutatási fennhatóságot, képes-e olyan diplomásokat képezni, akik ügyeik bonyolításakor szabadon tudnak mozogni Európában, tudja-e aktivizálni a tudósokat és az elméleti szakembereket, a társadalom és a politika tudományának szakértőit, akik a 21. század Európájának politikai és kulturális fejlődését vezetni, érdekeit világszinten képviselni tudják? Ezek persze kissé nagyra törő, de szükségszerű várakozások.

Hogy jobban tudjunk összpontosítani az így kitűzött célokra, a Memorandum kiválasztott néhány megvitatásra leginkább alkalmas területet:

- Részvétel és bejutási esélyek a felsőoktatásba
- Együttműködés a gazdasági szférával
- Kiegészítő oktatás
- Nyitott és távoktatás

Ezek olyan a területek, ahol a változtatás szükségességével a felsőoktatási rendszerek nemzeti szinten is szembenéznek, bár a kérdések megközelítését a közösségi tagság nyújtotta lehetőségek és a közösségi szintű együttműködés nyilvánvalóan megváltoztatják és talán meg is könnyítik.

Azonban az együttműködésre, a tapasztalatcserére való hajlandóság, a Közösség szempontjainak figyelembe vétele a 90-es évek kihívásaira való válaszkeresésben csak akkor járhat eredménnyel, ha a felsőoktatásbeli európai dimenzió határozott megfogalmazást nyer. Ennek körvonalait az alábbiak adják:

- Diákmobilitás a Közösségben
- Európai szintű együttműködés az intézmények közt
- Európaiság a tananyagban
- Tanárképzés
- A képzettség és a tanulmányi idő elismerése
- A felsőoktatás nemzetközi szerepe
- Információ és oktatáspolitikai elemzés
- Párbeszéd a felsőoktatási szektorral

A Bizottság egyrészt teljesen egyetért azzal, hogy a felsőfokú oktatásnak és továbbképzésnek szoros kapcsolatba kell lépnie a gazdasági és társadalmi élet szféráival, a felsőoktatás civilizáló szerepét is hangsúlyozza. A professzionális képzés iránti igénynövekedés a post-secondary intézmények széles skáláját hozta létre, hogy az általános és professzionális oktatás

közi egyensúlyt ezekkel a különböző szerepeket felvállaló intézményekkel biztosítani tudja. A professzionális/technikai, akadémiai/tudományos szintek közti távolság azonban, különösen az egyetemek esetében továbbra is növekszik. Egy ilyen irányú fejlődés veszélyt jelenthet, mert a modern gazdaságnak és társadalomnak éppúgy szükségesek az általános, mint a speciális tudású emberek és az olyan diplomások, akik képesek komplex problémákkal megbirkózni és hatékonyan kommunikálni.

További kérdéses pontja ennek az egyensúlynak a professzionális képzés részeként szemlélt általános oktatás kiterjesztésének mértéke és az, hogy a humán tanulmányok mellett a humán diplomások szolgáltató szektorbeli szerepvállalását segítő kiegészítő szerepű technikai és professzionális programok milyen mértékben kapjanak helyet. Mindezek a tényezők az általános és professzionális képzés közti határok elmosódását és a tanítási anyagok egyensúlyi kérdésének jelentőségét jelzik.

További meghatározó jelentőségű kérdés a felsőoktatás minőségi színvonalának fenntartása illetve növelése. A modern társadalom erős versenyszelleme, tudástól és képzettségtől való függősége egyre nagyobb hangsúlyt helyez a minőség kérdéseire. Ezt a hangsúlyt növeli a közöltségszűrés felsőoktatási befektetési feltételrendszere, ami a minőséget a politikai felelősség szükségyszerű részévé, néhány esetben pedig a pénzbeni támogatás megítélésének alapjává teszi.

Az információ, amire a minőségre vonatkozó véleményalkotás alapozható, elengedhetetlenül fontos a felsőoktatás potenciális használóinak felelős választásához is, mivel a minőség a felsőoktatási intézmények és a többi partner közti szerződészerű viszony egyik alapvető tényezőjének tekinthető. A minőség iránt megélnéknél igény olyan struktúrákat kell hogy éltsen, amelyek lehetővé teszik, hogy a felsőoktatás intézményei az oktatás és kutatás minőségére figyeljenek, amelyek a minőségközpontúság tudatossá válását és hangsúlyos szerepét bátorítják mindenfajta tevékenységben.

Az európai felsőoktatási intézmények nyújtotta bővülő lehetőségek európai szintre emelik a minőség kérdését. A minőség determináló hatása minden bizonnyal befolyásolni fogja az intézmények választásait a partnerkapcsolatok és az európai struktúrák hálózataiban, befolyásolni fogja az akadémiai elismerések adományozását és a mobilitás előmozdítását. Ez a minőség-meghatározottság egy nyitottabb és hozzáférhetőbb európai felsőoktatási piacon a diákok intézmény- és kurzusválasztásában is szerepet fog játszani. Egy egységes európai munkaerőpiacon, ahol a diplomák professzionális célú kölcsönös elismerése támogatja a mobilitást, a munkáltatónak is segítségre van szüksége a minőségi munkaerő kiválasztásában. Ebben az összefüggésben felmerül az a kérdés is, hogy vajon a munkáltatónak mennyire, vagy egyáltalán bele kell-e szólnia annak meghatározásába, hogy a diplomák kölcsönös elismerését és elfogadását milyen feltételek szabják meg. A minőséget így szélesebb összefüggésben vizsgálhatjuk, mint ha egyszerűen a tagállamokon belüli és közti összehasonlítást eszközét látnánk benne, a közösségi szintű tapasztalatcsere és együttműködés lehetőségei pedig a minőségparaméterek meghatározásával és értékelésével így aknázhatók ki teljes mértékben.

A képzett munkaerő minősége azt a képességet is magában foglalja, hogy a munkáltató meg tudja szerezni és fel tudja használni a számára szükséges információkat ahhoz, hogy a technológiai változásokkal megbirkózzon. Az információ- és kommunikációtechnika (ITC) szerepe ebben is egyre áthatóbbá válik. Ezek a technikák nemcsak hogy gyorsan jelzik saját régebbi verzióik gyors elavulását, de hatással vannak minden más tudományágra és technológiára, melyek még ezeket a régebbi változatokat használják. A tudás megszerzésének modern eszközeként a gazdasági és társadalmi élet minden aspektusának többletdimenziót adnak. Az ITC térfoglalása fokozatosan minden területen megváltoztatja majd a műveltség megszerzésének módjait, ahogy tette ezt a könyvnyomtatás elterjedése Gutenberg első

nyomatványai után. Így tehát az univerzális ITC műveltség megszerzése a jövő egyik alapkövetelményévé, a számítógépes és kommunikációs hálózatok pedig az interdiszciplináris együttműködés sokközpontú infrastrukturális eszközeivé fognak válni. Az ITC jártasság tömegessé válása csak komoly képzési erőfeszítésekkel érhető el, mégpedig elsősorban a felsőoktatásban. Az új akciók megindításához mintául szolgálhat az R&G-program részeként működő DELTA- és a VLSI-program.

Az előttünk álló változások vitathatatlan pénzügyi következményei a felsőoktatás és a továbbképzés finanszírozásának mértékére és formájára vonatkozó kérdéseket vetnek fel. Egy nemrégiben készített tanulmány szerint az európai államkasszák felsőfokú oktatásra fordított kiadása a vizsgált 1980–87-es időszakban a Közösség egészében csökkent, kis növekedéssel csak néhány periférikusabb tagállam számolhatott. A felsőoktatás és továbbképzés elé állított jövőbeli kihívásokat tehát ilyen háttér előtt kell látnunk.

A kevéske állami támogatásért folyó versenyben a felsőoktatási intézmények arra kényszerülnek, hogy a köz- és magánszférából egyaránt más támogatási forrásokat is keressenek. Ez történik a kutatások finanszírozásánál is, amikor szerződések mind köztulajdonú képviselőkkel, mind magán-vállalkozásokkal kötnek. Megnövekedett a jelentősége egyes szolgáltatások piaci típusú megrendelésének is, pl. az ipari szférának szervezett képzési programok és konzultációs szolgáltatások formájában, amik megkönnyíthetik ugyan az intézmények pénzügyi helyzetét, de a felsőoktatás és továbbképzés finanszírozásának alapkérdéseire megoldást nem adnak. Egy terjeszkedő szolgáltatás nem tartható fenn csökkenő költségvetési bevételekkel. Bár hatékony intézkedésekkel hosszabb-rövidebb nyereséges időszakok elképzelhetők, az azonban kérdésessé válik, hogy ilyen körülmények közt milyen mennyiségű és minőségű szolgáltatások nyújthatók. A diákszám csökkenése az oktatás általános és középfokú szintjén komoly érveket hoz fel az oktatás egészének szánt pénzügyi támogatásból a felsőfokú oktatásra fordított részesedés növelése mellett. További forrásokra van azonban szükség mind a köz, mind a magán pénzalapokból, foglalkozni kell a tandíjjal, a diáksegélyek és a kölcsönökből finanszírozott oktatás kérdéseivel nemcsak a teljesidős oktatásban, hanem a kiegészítő, a nyitott és a távoktatásban is. A vitát a leghatékonyabb közösségi finanszírozási formáról tovább kell folytatni. Az európai dimenzió finanszírozása szintén fontos kérdés a felsőoktatásban és a továbbképzési formákban. A magasan képzett munkaerő mobilitása, ami komoly befektetéseket kíván a tagországoktól, az anyagi erőforrások mozgatásának kérdését is felveti a Közösség országaiban.

A kérdéseket, melyeket memorandumunk felvet, az intézmények jelen struktúrájának és menedzsmentjének kihívásaiként kell látnunk, melyek dinamikus és kitartó változási folyamatot igényelnek, amennyiben azt szeretnénk, hogy a felsőoktatás meg tudjon felelni az elkövetkező évtizedekben az új követelményeknek. A felvetődő kérdésekre azonban még a közösségi és tagállami szintű támogató politikák mellett is a fő válaszadókká maguknak a felsőfokú intézményeknek kell válniuk.

Egy nagyobb és változatosabb diáknemzedék ellátása számos feladatot jelöl ki: egy szélesebb körű és nagyobb összefogással elkészített tananyag-tervezési keretmunkát, új oktatási struktúrák kialakítását, tanítási módszertani korszerűsítéseket, együttműködések kialakítását más intézményekkel és a gazdaság más szféráival a tanításban éppúgy, mint a kutatásban, és egy európai ethosz létrehozását az intézményi élet valamennyi vonatkozásában. A változások komolyan érintik a felsőoktatási intézmények emberi erőforrás-politikáját. Megújult személyzetre, új szerződési formákra, új kapcsolatokra van szükség, ami elkötelezett és előrelátó intézményi adminisztrációt igényel, amely szabadon dolgozza ki stratégiai menedzsmentjét és rugalmasan reagál az új feltételekre és körülményekre is. Ezt a fajta megközelítést leginkább egy növekvő intézményi szintű hatalom segítheti elő, ami egy előre meghatározott

oktatáspolitikai koncepciónak tartozik elszámolással. A stratégiai menedzsment területén különösen sok segítséget adhat a Közösség együttes szakértelme.

Részvétel és szabad út a felsőoktatáshoz

A felsőoktatásbeli részvételi arányok növekedése melletti érvek a következők:

- A technikai haladás és eredményeinek alkalmazása a gazdasági életben a versenyképesség megtartása érdekében jelentősen megnövelte az európai munkaerő elé állított követelményeket;
- a nyelvek és kultúrák sokféleségét összefogó EK követelményeket állít a felsőoktatási intézmények elé annak érdekében, hogy polgárai megtanulják kiaknázni a belső piac előnyeit és hogy kötelezettségeiket szélesebb, európai szinten láthassák el;
- a változó társadalmi és kulturális értékek és a felsőoktatásbeli részvétel növekedése növekvő igényekhez vezetnek;
- a strukturális politikák gyakorlata erősen függ a jól képzett munkaerőtől;
- a növekvő arányú részvétel szükséges következménye az „esélyegyenlőség az oktatás minden formájának hozzáférhetőségében” célkitűzésnek;
- az egyre szorosabban együttműködő EK országainak gazdasági és kulturális haladása komoly lépést jelent a népesség általános műveltségi szintjének emelésében.

A Bizottságot ezek az érvek meggyőzték. Elfogadásuk az egyes tagállamokban nemcsak az igények természetes növekedésének szemmel tartását, hanem további igények kialakulásának bátorítását is jelenti. Határozott akciókra van szükség az alulreprezentált csoportok részvételi arányának növelése és a kiegészítő és újrakezdett tanulmányok támogatása érdekében. Az persze minden tagállam belső ügye, hogy az általános mennyiségi növekedés illetve az egyes kurzusok növekedési céljait kitűzze. Megfontolandó ugyanakkor a bizonyos időszakokra szóló közös célkitűzések elfogadásának haszna, a közös célok elérése érdekében a Közösség nyújtotta segítségnyújtás elfogadása. A közösségi dimenziót, benne a diákok és a már képzett munkaerő mobilitását, érdemes figyelembe venni a növekedési tervek megalkotásánál is. A közösségi szintű együttműködés és információcsere létfontosságú egy széles látókörű tervezési perspektíva kialakításához.

A növekedési folyamat irányítási módjának megválasztása az egyes tagállamok és a felsőoktatási hatóságok dolga, hiszen a részvételi arányok jelenlegi szintjében, a felsőoktatási rendszerek középfokú oktatáshoz kapcsolódásának módjában és a felvételi politikában a tagállamok jelentősen különböznek.

A növekedési politika fő megfontolandó elemei a következők lehetnek:

- A középszintű oktatást elhagyók számának és a magasabb szintű készségek iránti igények növelése. Ezek a törekvések magukba foglalhatják a befektetés, szervezés, tananyag-reform kérdései mellett az irányítási és tanácsadói funkció erősítését, speciális támogató programok szervezését, hogy középiskolai tanulmányaikat az alulreprezentált rétegek is befejezhessék és továbbfejleszthessék.
- A felsőoktatásba lépés legelső szakaszának szentelt nagyobb figyelem elsősorban annak érdekében, hogy a felvételikben a népesség minél nagyobb arányban jelenjen meg. Ezt segítheti egy rugalmasabb felvételi feltételrendszer, a középfokú intézményekben és szakképző intézményekben szerzett képesítések elfogadása, a felvételi felkészítő kurzusok átszervezése, a munkahelyi tapasztalatok és gyakorlat elismerése.
- Az oktatási struktúrák átszervezése. Ez magában foglalhatja általános, részidős és rövidtávú kurzusok bevezetését, olyanokét, amelyek a diákok teljesítőképességét jobban fejlesztik.
- A felsőoktatás egyénekre rótt költségeinek felülvizsgálata. Ez a rendelkezés módosításokat jelent a segélyprogramok, ösztöndíjformák, kölcsönök, adókedvezmények, részletfizetési lehetőségek és közvetett segélyek formájában és a kérvényezések feltételeiben és módjában.

– Hatékonyságot javító rendelkezésekkel több és jobban elosztott hely biztosítása. Ez a tanítási folyamatra helyezett erősebb hangsúlyt is magában foglalja.

A tapasztalatcsere és a célkitűzések megbeszélése kölcsönösen hasznos lehet, erre tehát minden tagállamnak törekednie kell. Ez segítheti a sajátos irányokban haladó politikák összetartását is.

A jelentősen megnövekedett számú diáknépesség ellátásának kérdése igen összetett. Néhány tagország már tágabb látókörű intézkedéseket hozott, újonnan alapított, vagy régi intézményekben rövidebb és szakorientáltabb kurzusokat is indított, mások pedig hasonló változtatásokat terveznek. A középiskolát befejezőkből és idősebb diákokból is álló új diáknépesség nyilvánvalóan nagyobb választékot kíván a teljesidős és részidős, a hosszabb és rövidebb, az egyszakos és többszakos, a minősítő és korszerűsítő, általános tudásbővítő kurzusokból. A felsőoktatás feladata az lesz, hogy kielégítse az igényeket egy olyan post-secondary rendszerben, ami a legjobban szolgálja a "vevőkört". Fontos, hogy a rendszer alkotórészei, a feladatok és vállalások éppúgy pontosan megfogalmazódjanak, mint a részek közt kialakítandó kapcsolatok formái. Bármilyen legyen egy rendszer természete, az a legfontosabb, hogy ne akadályozza azoknak a diákoknak a haladását, akik tanulmányaikban hajlandók és képesek elérni a lehető legmagasabb szintet.

A kibővített részvétel nyilvánvalóan finansziális vállalásokat is jelent, hogy ellátni és szolgálni lehessen a megnövekedett diáksereget. Ez a költségvetés, a minőség és a kimenet rendszerében is felülvizsgálatot követel meg. Az a kérdés, hogy kik és milyen arányban viseljék a felsőoktatás költségeit, hogy a közoktatás támogatását milyen módon lehet megoldani, egyike azoknak, amelyek megválaszolásához a közösségi szintű párbeszéd sok segítséget adhat.

Kihívást jelent az intézményeknek az is, hogy a tanítási módok széles választékát kell nyújtaniuk a diákság új, heterogén nemzedékének. A szükséges pedagógia és a rugalmas kivitelezés fejlesztése olyan területek, amelyeken az együttműködés és az együttes akciók határozottan ajánlatosak. A különböző kurzusokkal működő intézmények kapcsolatot tarthatnak az teljesített kurzusok jóváírásával, elfogadásával, egy olyan rendszerrel, amin már számos tagországban és a Közösség egészében is dolgoznak. Az ilyen rendszerek alkalmazása elsősorban az intézmények együttműködési hajlandóságán múlik. Ily módon nemcsak a rendszer áteresztőképessége növekszik meg, de kialakul a munka és tanulás egy újfajta kombinációjának lehetősége is. Ez a rendszer hatásonként működhet a képzettség nélkül maradó diákok lemorzsolódásának csökkentésében is.

A felsőoktatási intézmények hozzáférhetőségének problémái azonban ezzel még nem tűnnek el. Kielégítetlen igények mindaddig maradnak, míg a diákok nem tudják elérni a számukra kívánatos intézményeket. Az új rendszer mindenesetre csökkentené a felsőoktatási választási lehetőségek "egyszer s mindenkorra" jellegét.

Nélkülözhetetlen az intézmények hozzáférhetőségének felülvizsgálata és az eredmények figyelembe vétele a kormányok felsőoktatással kapcsolatos rendelkezéseiben. Egy ilyen felülvizsgálat szükségességét igazolja a hatóságok növekvő érdekeltsége abban, hogy a végzősök mennyiségében és főkészültségében a munkaerő-piaci szükségletek tükröződjének.

Együttműködés a gazdasági szférával

A felsőoktatást is befolyásoló növekvő társadalmi és gazdasági elvárások a felsőoktatást is a gazdasági struktúra részeként látatják. Ugyanakkor az alkalmazottaik és termékeik használói számára szervezett képzési programokkal illetve felsőoktatási vagy azt meghaladó szinten kutatásokat és fejlesztéseket végzőkkel szembenező vállalatok a felsőoktatási intézmények számos jellegzetességét veszik magukra. Ez megmutatkozik a megváltozott irányítási stílusban, ami minden szinten bátorítja a csoportmunkát, elősegíti a kreativitást és a vállalkozási

kedvet. Ez az érdekközelítés olyan újfajta kapcsolat kialakulását segíti elő a felsőoktatás, az ipar és az egyes szakmák között, amelyben az együttműködést minden résztvevő keresi, és ami egy jól szervezett rendszerben különösen hatékonná és tartóssá tehető. Ez a kapcsolat egy tanuló társadalom kialakulásának kezdetét jelentheti, ahol az egyén egész napi tevékenysége munkahelyen és munkahelyen kívül is állandó tanulási folyamat része.

A kapcsolat egyenlőségen alapuló nyitott viszonyt jelent, ahol az igazi érték a mindkét oldal nyújtotta kölcsönös szolgálatokból ered. Fel kell azonban ismerni a résztvevők elsődleges funkciói közti különbséget. A kapcsolat természetének, kiterjedésének és kötelezettségeinek definiálása következetes megközelítést vár el mind a felsőfokú oktatási intézményektől, mind az ipartól és a felsőoktatás törvényi és pénzügyi kereteit adó hatóságoktól. Az oktatási személyzet strukturális kérdései és a pénzügyi támogatás elég rugalmas kell legyen ahhoz, hogy kezelni tudja az újfajta kapcsolatból eredő újfajta kötelezettségeket is. Az intézményeket fel kell hatalmazni arra, hogy befektethessenek a kapcsolat fejlesztésének támogatásához szükséges előkészítő munkákba.

A felsőoktatási intézmények az együttműködés kialakításával, a technológia-átvitel és tudományos tanácsadás gyakorlatával sokat tettek kutatási és fejlesztési funkció támogatására az iparban is. A képzési követelmények kielégítése azonban már nem volt ilyen sikeres. Ennek egyik oka az, hogy a vállalatok sokszor olyan teljes körű képzés igényelnek, amit egyetlen intézmény nem tud biztosítani. Hogy a felsőoktatási intézmények kielégíthessék az ipar képzési igényeit, sokkal rugalmasabb rendszert kell kiépíteniük, együtt kell dolgozniuk más intézményekkel és képzési egységekkel is. A felsőoktatási intézményeknek a regionális szaktudás-igény meghatározásában és ellátásában mindenképpen központi helyet kell elfoglalniuk.

A felsőoktatás és a gazdasági élet közti együttműködés kutatási és fejlesztési programokban indult meg, majd a COMETT-program keretében létrejött UETP-k tagországi és regionális szinten is ösztönzést adtak a kiegészítő képzésnek, a képzés és az emberi erőforrás analízisnek. A Bizottságnak a felsőoktatás és ipar közti kapcsolatot segítő programokat úgy kell koordinálnia, hogy biztosítsa a célkitűzések egységét, a programok eredményes kivitelezését, a maximális hatékonyságot és a hozzáférhetőséget.

Az UETP-knek esélyük van arra is, hogy komoly szerepet játszanak más európai programokban is. Az UETP-k a közös felsőoktatási és ipari projekteket erősítve, az eredmények népszerűsítését és kiaknázását segítve támogathatják a kutatás és fejlesztés szféráját is.

A növekvő együttműködés a következő évtized központi kérdése, ami hatékony cselekvést kíván meg a felsőoktatási intézményektől, a hatóságoktól, a vállalatoktól és mindezek képviselői szerveitől. A felsőoktatási intézmények együttműködését az iparral küldetésük meghatározó részének kell tekinteniük, kurzusaik rendszerét, képzési formákat és módszereiket pedig úgy kell igazítaniuk, hogy támogassák ezt az együttműködést a kiegészítő képzés, a kutatás és fejlesztés, a tanácsadás és konzultációs szolgáltatások terén, a változásokat tükrözve a diák és oktatói csereprogramokban, az információipar és felsőoktatás közti áramoltatásában.

A felsőoktatási intézményeknek meg kellene próbálkozniuk azzal, hogy az ipar képviselőit minél nagyobb mértékben bevonják a különböző tanácsok, bizottságok, tanácsadó szolgálatok munkájába. Az iparral egyetértésben olyan struktúrákat kell létrehozniuk, melyek a képzés és más felsőoktatási szolgáltatások biztosítására a külső piacot is használni tudják.

A vállalatoknak világos oktatási és képzési stratégiával kell rendelkezniük és fel kell készülniük arra, hogy az ipar és a munkaerőpiac stabilizálásából éppúgy, mint saját pillanatnyi érdekeik szolgálatából kivegyék részüket. Azt is látniuk kell, hogy a know-how vállalatok közötti megosztása nem jelent veszélyt pozícióik biztonságára. A tagországoknak meg kell teremteniük a felsőoktatási politikák együttműködési kereteit, és olyan költségvetési politi-

kát kell kialakítaniuk, ami ösztönzi a vállalati befektetéseket a kutatásokba, fejlesztésekbe és a felsőoktatással kialakított együttműködés szorosabbá tételére.

Kiegészítő oktatás

Ha Európa fenn akarja tartani globális versenyképességét, gazdasági haladásra áhítozik és állampolgárainak jó életet akar biztosítani, nem hagyhatja figyelmen kívül az egyre gyorsuló technológiai fejlődés munkaerőpiacra gyakorolt hatását. Hogy a technológiai megújulást véghezvigye, a munkaerőpiac nagyrészt fiatal, jól képzett munkavállalókra támaszkodik. Minél gyorsabb azonban a technológiai változás és minél gyorsabban avul el a tudás, annál kevésbé lehet ilyen nagy mértékben csak erre a forrásra támaszkodni. A fiatalok számának csökkenése a tagországokban és a Közösség egészében, valamint a szak- és általános tudás még a munkaerő piacra lépése előtti jelentős mértékű növelésének szükségessége is megkérdőjelezi egyeduralmuk helyességét. Adott körülményeink közt a megújulást az európai iparnak más forrásokban is keresnie kell. Egy ilyen forrást a már működő munkaerő jelent, amelynek több mint 80%-a a századfordulón még mindig aktív lesz. Ennek a rétegnek az átképzése mindig is fontos volt, ahogy a technológiai változások jöttek. A felgyorsult technológiai haladás fényében ennek az átképzésnek újrászervezése és megerősítése egyre sürgetőbb feladat lesz. Hogy a munkaerőpiac szükségleteit ki lehessen elégíteni, növelni kell a munkaerőpiac munkaerő-kínálatát is. Ez megkívánja a munkanélküliek, a leépített munkások illetve a munkaerőpiacon kisebb számban résztvevők, különösen a nők átképzési lehetőségeinek felülvizsgálatát, hogy ők is a piacnak megfelelő szintű és minőségű képzettséget szerezhessenek, és bátorítani kell ezeket a csoportokat, hogy igénybe vegyék a felsőoktatási lehetőségeket. Ugyanakkor minden egyénnek általánosságban is tudatosítania kell, hogy munka- és pihenőideje egy részét tanulással kell töltenie. Ennek megvalósításához mind a tagországi, mind az intézményi szintű politikák aktív támogatása is szükséges. Az intézkedéseknek az alap és további oktatási formák közti határok eltüntetése felé kell mutatniuk, ahol a munkában töltött évek alatt és azon túl is tartó művelődés lassanként a "tanuló társadalom" egyik alapnormájává válik. A kiegészítő oktatás a felnőttképzés része, amelyben a felsőoktatási intézmények szerepe és felelőssége régóta jól ismert. Ennek a szerepvállalásnak a mértéke a tagországokban jelentős eltéréseket mutat. Néhány országban, még ott is, ahol a felsőoktatási intézmények kötelezettségeit törvényileg határozzák meg, alig, vagy semmit nem tettek azért, hogy megbirkózzanak a középfokú oktatást elhagyók igényeivel. Azok közt az intézmények közt is különbségek vannak, amelyek a kiegészítő oktatással kapcsolatot tartó technikumi és szakképzésből alakultak. Amint ezeknek az intézményeknek a népszerűsége megnőtt, energiáikat és erőforrásaikat a középiskolás végzősök teljesidős oktatására kezdték fordítani, így a kiegészítő oktatásban vállalt szerepük tevékenységük töredék részévé vált. A felsőoktatási intézmények kiegészítő oktatásra adott inadekvát válasza mutatkozik meg a testületi és magán kezdeményezések egyre nagyobb számú megjelenésében, melyek közül sok a felsőoktatásban végzett munkát a teljesidős oktatásnak felelteti meg.

Az utóbbi évek fejlesztései igyekeztek megkönnyíteni az idősebb diákok bejutását a felsőoktatásba és a poszt-graduális kurzusokra. Ezek a fejlődési eredmények olyan lépésekként üdvözölhetők, melyek a kiegészítő oktatást a felsőoktatási intézmények tevékenységének fő vonalába emelik, ami létfontosságú ahhoz, hogy a Közösség és a tagországok állják az elkövetkező évtizedek kihívásait. Intézményi szinten először is a kiegészítő oktatás tudatos vállalását és elfogadását kell célul kitűzni az oktatói és adminisztratív személyzet körében. Ezután következik a diákok meggyőzése tudásuk állandó megújításának fontosságáról és az intézmények támogatásáról abban, hogy szakmájuk fejlődésével lépést tartsanak. Ehhez a

ma létező struktúrák mellett újakat kell alkotni, hogy a vállalkozások, szakmák és a nagyközönség igényeit a kiegészítő képzés fel tudja tárni és el tudja látni. A megfelelő képzési "csomagterv" fejlesztésének és piacosításának túl kell lépnie az intézményi kereteket, és biztosítani kell az együttműködést más intézményekkel, ügynökségekkel és hálózatokkal.

Nagyon fontos kérdés, hogy a kiegészítő képzés diákjai és az idősebb diákok hogyan juthatnak be a felsőoktatási kurzusokra. Olyan politikára van szükség, ami az érettség, a tudás, a munkaerőpiacon szerzett tapasztalat és a felkészítő kurzusok hitelét szélesebb, rugalmasabb skálán elfogadja. Sürgető szükség-szerűség a kiegészítő oktatás diákjai által megszerzhető képesítések megfelelő struktúrájának fejlesztése ahhoz, hogy tanulmányaikat mind nemzeti, mind európai szinten elfogadtathassák és hogy a kiegészítő oktatás presztízsét növeljék. Legyen szó bármilyen struktúráról, nemcsak az intézményben folyó oktatást kell szorgalmazniuk, hanem olyan képzést és kísérletező munkát is, amit vállalkozásokban teljesítenek, vagy éppen a képzési "csomagterv" más képviselői irányítanak és hitelesítenek.

A pedagógiai, oktatási fejlesztések elengedhetetlenek, az új kommunikációs technikák alkalmazása pedig igen hasznos lehet. A moduláris oktatási struktúrák a már teljesített oktatási egységek elfogadásának biztosításával jól megfelelnek a változatosság követelményének és a kiegészítő oktatás diákjai igényeinek. Nemzeti szinten elengedhetetlenül fontos a kiegészítő képzés jobb struktúrájának megszervezése a munkáltatók és az oktatási szervek együttműködésével.

A kiegészítő képzés a regionális fejlesztési stratégiák fontos része, amit az illetékes politikáknak is tükrözniük kell. A kiegészítő oktatás fejlesztéséhez gyakorlatilag minden felsőoktatási intézménynak szüksége lenne a kezdőlökést megadó anyagi támogatásra. Hogy ez milyen mértékben essen a munkáltatókra, az egyénekre vagy a köz költségvetésre, azt a régióknak a szociális és általános oktatási politikák fényében maguknak kell meghatározniuk. A kiegészítő oktatás szociális szerepe sem hagyható figyelmen kívül. Nemcsak a nemzedékek közelítését segítő művelődési lehetőségeket hozza közelebb, hanem hozzájárulhat más társadalmi egyenlőtlenségek csökkentéséhez is, elősegítheti a társadalom általános műveltségi szintjének növelését, és hozzájárulhat az európai identitás fejlesztéséhez is.

Nyitott és távoktatás

A távoktatás az európai általános oktatásban és képzésben megkülönböztetett figyelmet érdemel. Lehetőségei abból adódnak, hogy mentes tér és idő szorításától, hogy különös rugalmasságot nyer akár ha magában, akár ha más oktatási formákkal együtt alkalmazzák. További előnyöket merít a tananyag gondosan szerkesztett tagolásából. Alkalmazásának elvileg nincsenek határai, egyéni és csoportos oktatásra éppúgy megfelel, használható területi, ország és kontinens határokon át, és bármikor.

A modern technológia sokban segíti a távoktatást, a DELTA-program keretében folyó telekommunikációs és informatikai fejlesztések sokban járulnak hozzá a távoktatás sikereihez. A multimédia rendszerek alkalmazása a távoktatásban színvonalas illusztrációs lehetőségeket ad, és bepillantást enged a dolgok mélyebb természetébe, amit a hagyományos oktatási módok ritkán tehetnek meg.

A távoktatás nagy mértékben hozzájárulhat a tagállamok és a Közösség oktatási, képzési terveinek megvalósításához, és sokban segítheti a kooperációt is, hiszen számos vonatkozásban független az államhatároktól, és sokat nyer az intézmények, hálózatok, tagországok szakértelmének megosztásából. Mint a távoktatáshoz szükséges eszközök előállítója és egyik használója, az ipar is fontos szerepet játszik ebben az együttműködésben.

A távoktatás olyan eszköz, amely számos létező európai programban is használható, így a Közösség kezdeményezései ezen a területen hasznossá válnak más programok kiegészítésé-

ben és megerősítésében is. Ez különösen így van a COMETT-program esetében, ahol már történtek lépések a távoktatás szervezetésnek és ügynökségeinek kiépítésére. Megbeszélések folytak már a távoktatás alkalmazásáról a TEMPUS-programban, és a Közösség az ERASMUS-, a LINGUA- és a FORCE-programbeli alkalmazását is fontolgatja.

A felsőoktatás és továbbképzés területén a távoktatás szerepe a következő területeken válhat különösen jelentékeny:

- a felsőoktatási lehetőségek kiterjesztése, a műveltségi egyenlőség elősegítése;
- a régiók infrastruktúrájának megerősítése, az oktatási és képzési formák bővítése;
- a felsőoktatás minőségének javítása külső, magas szinten képzett oktatók szakértelmével és a multimédia kompetenciájának növelésével;
- a nemzetek közötti kapcsolatok megerősítése az oktatók és tanítási anyagok megosztásával;
- a munkaviszonyban állók kiegészítő oktatása rugalmas formában;
- a továbbképzés biztosítása és a kutatási eredmények elterjesztése nemzetközi alapokon;
- technikai segítségnyújtás kívül álló országoknak;
- az európai dimenzió támogatása Európa kultúráinak, embereinek megismertetésével, az európai nyelvek oktatásával;
- az ismeretszerzés lehetősége az EK-ról, törvényeiről, intézményeiről és politikáiról.

A továbbfejlesztés szempontjából a távoktatás és a kötelező alapiskolázás utáni oktatási rendszer közti kapcsolat létfontosságú. A távoktatást azonban semmilyen szempontból sem szabad a megszokott típusú egyetemi kurzusok kereteibe szorítani. Szolgáltatnia kell nemcsak az általános oktatást, hanem a tudományos, technológiai és üzleti jellegű tanulmányokat is. A diákoknak lehetőséget kell adni, hogy szabadon mozogjanak a távoktatás és az intézményes oktatási formák között. A távoktatásban szerzhető képzettség ugyanolyan rangot kell kapjon, mint a felsőoktatási intézmények megfelelő kurzusai. Ez nagy intézményi szintű nyitottságot és támogató politikákat kíván meg. Számos leküzdendő akadály áll még a távoktatás előtt, míg az európai szintű együttműködés előnyei ezen a területen is érezhetők lesznek. Ezen akadályok közé tartozik a standardizáció hiánya és a multimédia eszközeinek fejlesztésével járó költségek, illetve az eszközök gyors elavulásának problémája. A csomagtervek és a rendszerek használatában szerzett tapasztalatok még mindig nagyon szűkre szabottak, pedig mind az oktatás, mind a tanulás oldaláról nézve nagyon fontosak. Az összehasonlítható tanulmányok és tapasztalatcserék fontosak a csomagterv készítő munkájában.

A Bizottság nemrégiben készítettett összehasonlító jelentést a *Nyitott és távoktatás az EK-ban* címmel, és a távoktatással kapcsolatos kérdéseket felvető memorandum is született.

EK-dimenzió

Diákmobilitás a Közösségben

A belső piac létrehozása a 92 utáni Közösségben a korábbinál sokkal nagyobb diplomás-utánpótlást kíván meg, olyat, amelyik minőségi tanulási, élet- és munkatapasztalatokkal rendelkezik, kezdi megérteni és értékelni más országok kultúráját és gondolkodásmódját, amelynek képviselői számára Európa mint munkaterület természetes létezési és munkavégzési közeg. A mobilitás lehet az ilyen típusú diplomások képzésének a kulcsa.

A mobilitás számos formában jelenhet meg, kezdve azon diákokéval, akik rövidebb időszaktól kívánnak külföldön tölteni, azokig, akik családi, karrier vagy más okból minden tanulmányukat egy másik tagállamban szeretnék végezni. A jövőben ezt a mobilitást a növekvő egyetemi hálózatok és vállalkozási kapcsolatok kereteiben lehet majd szervezni, figyelmet fordítva a diákok minden ilyen irányú igényének kielégítésére.

Európai intézményi együttműködés

Azzal számolnunk kell, hogy a diákoknak mindig is csak kis töredéke fog külföldön tanulni, ezért olyan politikákra van szükség, melyek a földrajzi értelemben nem mozduló diákokat is az európai tapasztalatok részeseivé teszik, mert ezek a tapasztalatok a későbbiekben létfontosságúak lesznek. Az "Európa elhozása a diákokhoz"-fajta politikák alapvető változtatásokat igényelnek az felsőoktatási intézményektől, melyek közül a mobilitás csak egy, de igen fontos tényező, melynek aktivizálásában az oktatás és az ipar közti kapcsolat is meghatározó szerepet játszik. A oktatógárda-cserék és az együttműködés éppúgy az intézményi politikák fő vonalába kell kerüljenek, mint a diákcserék, és nemcsak a kutatásokat kell érintsék, hanem a tanításbeli együttműködést is. Ahol csak lehetséges, kapcsolatok hozandók létre az ICP-k (Inter-University Cooperation Programme) és az Emberi Erőforrás és Mobilitás Program tervezte hálózatok közt is.

A tananyagfejlesztés területén is szorosabb együttműködésre van szükség, ami esetenként teljesen új ismeretek bevezetését is jelentheti.

Az oktatók részvétele az európai programokban képzésük igen pozitív aspektusának, az előrelépésben pedig kritériumnak tekintendő. Az adminisztratív személyzetet is bátorítani kell más EK országbeli tapasztalatok szerzésére.

Európa a tananyagban

Ahogy a növekvő európai kohéziós erő a belső piac élesztésében elkezd éreztetni hatását, olyan emberekre lesz szükség, akik szakmai tudásukat és tevékenységeik körét állandóan bővítik és munkájuk európai kontextusba helyezésére is képesek. Az EK állampolgárok közti szorosabb kapcsolatok növelni fogják a más országok kultúrája és társadalmára iránti érdeklődést és tudásigényt. Ez egyre inkább ráirányítja a figyelmet az európai dimenzió fontosságára a tananyagban a felsőoktatásban és minden más oktatási szektorban. Új tanszékek és tanítási posztok létrehozása, kurzus- és kurzusmodul-fejlesztések, az EK együttműködési kutatások aktivizálása feleltethető meg az európai dimenzió igényeinek a tananyag-modernizálásban.

A nyelvtudás központi szerepe

Ahogy a tudomány és a technológia lassan az emberi élet minden aspektusát átfogja, úgy hatja át a nyelvtudás az EK minden törekvését, ambícióját és politikáját. A Tanács LINGUA-program melléti döntése is tükrözi ennek a kérdésnek a fontosságát. A nyelvtudás lehetővé teszi, hogy a belső piac létrehozásából eredő előnyöket élvezhessék az állampolgárok, hogy növeljék a Közösséget alkotó többi néppel kialakított kölcsönös megértést és az összetartozás érzését, megőrizve Európa nyelvi és kulturális gazdagságát.

A nyelv az emberi identitás kifejezésének eszköze, kulcs a kultúrák, szokások és lelki alkat megértéséhez. A nyelv egy közösségben társadalmi összetartó erő, bár esetenként politikai megosztás eszköze is lehet. A nyelv az irodalom, a történelem és a folklór őrzője. Mint kommunikációs eszköz, mindenfajta kapcsolattartás elengedhetetlen feltétele, szükséges a mobilitás, a gazdasági és adminisztratív együttműködés fenntartásához. A kapcsolatokat egy közös nyelv, a lingua franca is segíthetné, a Közösség mégis inkább a nyelvek és kultúrák sokféleségét választja, amit az európai társadalmak karakterisztikus jellemvonásának tart.

Európa felsőoktatási intézményeinek szerepe meghatározó a nyelvvoktatás célkitűzéseinek megvalósításában. A kutatókapacitás felhasználása a tananyag- és tanítási módszerek fejlesztéséhez ösztönzést kell adjon az iskolák nyelvvoktatási szintjének emelésére. A LINGUA-program 1990-es kezdeményezései is támogatják ezeket a törekvéseket. Ez a memorandum azonban a nyelvek kérdését szélesebb alapokon szeretné láttatni. Egy kialakítandó komprehenzív intézményi poli-

tika legelső feladata a nyelvek iránti pozitív attitűd kialakítása, az intézmények oktatási és társadalmi életében pedig a nyelvtudás minél szélesebb körű alkalmazásának bátorítása. Nagyon is ésszerű egy soknyelvű intézményi életet elvárni a felsőoktatástól.

A nyelvtanulás és a nyelvtudás megtartásának lehetőségei, köztük a külföldi tanulás minden szinten elérhetőek kell legyenek az oktatók számára is. A tanárok és az adminisztratív személyzet nyelvtudásának és európaiságának befolyásolnia kell az alkalmazás és az előrelépés lehetőségeit. Egy intézmény nyelvi és kulturális profilja más tagországokból érkezett oktatókkal, illetve posztgraduális képzésben tanuló külföldi hallgatók tanárként alkalmazásával is bővíthető.

Ezek a törekvések egy soknyelvű és sokkulturájú ethosz kialakítása felé csak a felsőoktatási intézmények nyelvi tanszékeinek támogatásával valósíthatók meg. Az utóbbi években a kommunikációs készségek fejlesztése egyre inkább meg támogat más nyelvi tanulmányokat is. A speciális nyelvtanítás, mely bizonyos szakmák nyelvi szükségleteit igyekszik kielégíteni, szintén fejlődésnek indult. A nyelvtanulás mindezen aspektusa továbbfejlesztendő, mégpedig úgy, hogy ne csak a teljesidős diákok szükségleteit, hanem a kiegészítő oktatást választó munkavállalók igényeit is ki tudja elégíteni, akik leginkább rugalmas, részidős, néha intenzív kurzusokat kívánnak, ami a nyelvi tanszékek erősítését és a pedagógiai eszköztár alapos bővítését követeli meg. A 90-es évek Európájának felsőoktatása csak soknyelvű közegben képzelhető el.

Tanárképzés

Az EK dimenzió megteremtése mind az elemi, mind a középiskolák tananyagában elengedhetetlenül fontos ahhoz, hogy a tanulók megértsék azt a politikai, kulturális és társadalmi valóságot, amelyben majd felnőtté válnak, és amelyben majd mint EK állampolgárok tevékenykedni fognak. A legfontosabb az, hogy ez a dimenzió alapvetően európai tapasztalatokon és olyan tanárokon alapuljon, akik képesek méríteni ezekből. A tanárképzést EK-szerte igen különböző módokon szervezik meg, ezek eltérő történelmi körülményeket, kultúrákat és oktatási szükségleteket tükröznek. A tanárképzés kurzusai eltérhetnek időtartamban és struktúrában, helyet kaphatnak önálló tanárképző intézményekben, vagy más felsőoktatási intézmények szerves részeként. A tanárképzés egyik típusában az akadémikus és professzionális képzés egyszerre folyik, a másikban először egy általános felsőfokú képzést kell szerezni, aztán következik a posztgraduális formájú professzionális képzés. Nagyon fontos, hogy az európai tapasztalat azokhoz a jövőbeni tanárokhoz is eljusson, akiknek nincs lehetőségük külföldön tanulni, hiszen nekik kell majd Európát a diákokhoz közel hozni, munkájukat pedig egy európai vonatkozásrendszerbe ágyazni. A tanárképzésnek egyre komprehenzívebb felsőoktatásra, az együttműködés, a tudás és a szakértelem megosztására van szüksége minden tagországban és a Közösség egészében.

A képzettség és a tanulmányi idő elismerése

A diákok és a tanárok mobilizálására, a 92 utáni Európának szükséges diplomások biztosítására tett erőfeszítések csak akkor járhatnak eredménnyel, ha a más tagországokban szerzett képesítések és tapasztalatok megfelelő hitelt és elismerést kapnak. Mivel a jövőben nőni fog az európai oktatást igénylő diákok és a felsőoktatási lehetőségeket kereső mobilis dolgozók száma, mivel egyre több diplomás keres karrierlehetőséget más országokban, egyre sürgetőbb az igény a tanulmányi eredményeket gyorsan, rugalmasan elismertető mechanizmusra. Ez a korábban illetve más tagországban megszerzett végzettség igazolására egyaránt alkalmas, akár akadémiai, vagyis további képzettség megszerzésére irányuló, akár professzionális, vagyis munkavállalási célokra. A két, eddig szétváló elismerési forma, úgy tűnik, egyre inkább egybefonódik. Ami a professzionális elismerést illeti, a Közösség nemrég életbe

léptetett, legalább 3 éves időtartamú felsőoktatási kurzuson alapuló végzettség bizonyos szakmákhoz utat nyitó elismerését biztosító rendelkezése áttörést jelentett egy sokkal rugalmasabb megközelítés irányába. Ami az akadémiai elismerést illeti, a Közösség fő újtási eszköze az ERASMUS-program. Az elismerésre vonatkozó döntések ebben a változatos rendszerben elsősorban intézményi szinten hozandók, a változatos rendszer összetartását pedig információcserével kell biztosítani.

A felsőoktatás nemzetközi szerepe

Az európai dimenzió a Közösség jövője szempontjából rendkívül fontos, és még fontosabb az együttműködésből és a világszerte kialakított kapcsolatokból nyert közösségi dimenzió, mely nyitott Európai Közösséggel biztat.

A felsőoktatás és képzés terén az európai szakértelem széles körben ismert és elismert, ami a Közösség növekvő világszerepének támogatására felhasználható, és amit fel is kell használni. A felsőoktatási intézményeknek komoly részt kell vállalni a Közösségen kívüli országokkal szervezett kultúrcsere-programokban is. Európa globális szerepe, az európai gazdaság szükségletei kétirányú információáramlást kívánnak meg. Európának meg kell erősítenie identitását, de ezt a világ többi részével politikai, gazdasági és a kulturális egyensúlyban kell tennie. Az európai kontinensen jelentős lépések történtek az EFTA-országokat közösségi programokba bevonó egyezmények megkötésével, melyek a COMETT- és az ERASMUS-programban az 1991–92-es oktatási évben léptek életbe. Európa törekvései az együttműködésre tovább erősödnek majd az európai gazdasági tárgyalások eredményeinek megszületésével és a Közösség további tagországokkal való bővítésével. Közép- és Kelet-Európa politikai és gazdasági változásai új lökést adnak egy nagyobb méretű felsőoktatási együttműködésnek is. Különösen a TEMPUS-program célozza Közép- és Kelet-Európa országait. Ez a program része az érintett országok gazdasági újjászervezésére kidolgozott átfogó közösségi programnak. A TEMPUS fő céljai: a felsőoktatási rendszer fejlesztése és támogatása, és az EK partnerekkel való kapcsolattartás bátorítása közös projektekkel és mobilitással.

1991 óta szerepel Lengyelország, Magyarország, Csehszlovákia, Jugoszlávia, Bulgária és Románia a TEMPUS-ban. A program a Tanács 90 májusában hozott döntése alapján azokra a területekre koncentrál, melyek részei a gazdasági, társadalmi változásoknak, illetve a piacgazdaságba való átmenetnek. A Tanács az együttműködések és társulások olyan erőteljesebb formáit támogatja, melyeknek szerepük lehet a említett országok közti sokoldalú kapcsolatok kialakításában. Fontos, hogy amikor további lehetőségek nyílnak a felsőoktatásbeli együttműködésre, az akarat és az eszközök is kéznél legyenek a megvalósításhoz. Ahogy a Közösségbeli együttműködés fontos az európai identitás kialakításához, tágabb értelemben ez úgy tekinthető, mint a közös érdekek azonosításának támogatása az európai kontinensen.

Az európai gazdaság sikerrel kecsegtető kereskedelmi lehetőségei más fejlett piacgazdaságokkal, az USA-val, Japánnal megint csak felhívják a figyelmet a felsőoktatás és a továbbképzés feladataira. Olyan munkavállalókra van szükség, akik sikeresen tudják Európát képviselni a piacon, különben hiába termel versenyképes árukat.

Az USA és Európa kulturális hátterében ugyan jelentős átfedések vannak, a különbségek szükségessé teszik az oktatási és kulturális kapcsolatok erősítését. Az USA és a Közösség 1990-es együttműködési egyezménye a felsőoktatás terén üdvözlendő. Míg számos egyezmény már született is a tagországok és az USA között, a kapcsolatokat tovább kell fejleszteni. Az USA számos egyetemén szívesen fogadnak európai diákokat. Oktató- és diákcserék, közös projektek is támogatják ezt az együttműködést.

Japán és a csendes-óceáni újonnan iparosodott országok esetében nagyon erős, rendkívül gazdag gazdaságokkal nézünk szembe. Ezeknek az országoknak kultúráját és struktúráját

szinte nem is ismerjük. Különösen Japánnak vannak jelentős európai ipari befektetései, és a japánok üzleti, turista és európai nyelvtanulási célokkal Európába érkező áradata szintén komoly figyelmet érdemel. Nagyon lényeges a jövő gazdasági és politikai kapcsolatai szempontjából, hogy Európa megfelelően képzett emberekkel rendelkezzen, ehhez pedig meg kell növelni az európai felsőoktatási intézmények teljesítményét és együttműködését a Közösségben, hogy a szükséges hálózatokat és csereprogramokat fejleszteni lehessen.

EGYETEMEK ÉS FŐISKOLÁK – SZABADSÁGBÓL NYERT MINŐSÉG[†]

A svéd felsőoktatási rendszer a parlament 1975-ben meghozott, és 1977-ben bevezetett döntésén alapul. Az 1975-ös döntés szerint gyakorlatilag minden, a középiskolára épülő oktatás a felsőoktatási rendszer részét képezi.

A törvény az egyetemek és főiskolák országos tervezésének teljes rendszerét tartalmazza. Minden egyes egyetem és főiskola profilját parlamenti döntés határozza meg.

A szakmai munkaerőpiac egyes területeire irányuló oktatási programokról a parlament dönt a központi kormányzat javaslata alapján. Ily módon a teljes egyetemi és főiskolai rendszer politikai szempontból meghatározott szükségleteken alapul.

A jegyzék

Az 1991 szeptemberi választásokat követő kormányváltás után az Oktatási és Tudományos Minisztérium egyik legfőbb céljaként tűzte ki a felsőoktatási rendszer szerkezetére vonatkozó változtatási javaslatok elkészítését, ami szerint a központi kormányzatnak csak az általánosabb jellegű döntések meghozatalában kell részt venni. A kormányzat törekvése a felsőoktatás deregularizációja volt.

Az egyetemek és főiskolák függetlensége címet viselő reformtörekvéseket tartalmazó jegyzéket 1992 január közepén adták ki, és 1992 tavaszán vitatták meg az egyetemek, főiskolák, valamint a különböző hatóságok és szervezetek.

A vita lezárásával mostanra elkészült a jegyzék, és a kormány ennek alapján törvényjavaslatot terjesztett a parlament elé. Az új rendszer remélhetőleg 1993 őszén beindul.

Indítékok

A felsőoktatás és az állam szétválasztásának két alapvető indítéka van. Az első az, hogy a növekvő tudás szabadságot, függetlenséget és versenyt kíván. A második egy alapelv: a különbözőséget támogató és a mindent magába foglaló államhatóság veszélyét ismerő társadalomnak a döntő kérdésekben meg kell őriznie egyensúlyát. Ide tartozik az egyetemek és főiskolák szabadsága is.

A szabályozástól a függetlenségig

A felsőoktatás elmúlt évtizedekben bekövetkezett számottevő bővülése, és a központi ellenőrzés lehetőségeibe vetett hit a 60-as évek végén és a 70-es évek elején a szervezeti és az

[†] Universities and University Colleges – Quality through Freedom. A summary of the government bill. Swedish Ministry of Education and Science, 1992. Fordította Fehérvári Anikó.